

Новини західньо-європейських літератур.

Доповнимо насамперед наш огляд новин у західньо-європейській літературі з минулого року новинами з німецького письменства. Не випереджаємо нашого осуду, хай говорить розбір.

Герман Зудерман подав нам велику об'ємом (635 сторін) повість „Висока пісня“ (Das hohe Lied). Загалом беручи, критика признала сю повість за слабку; мало було таких, що бажали видати прихильний осуд; не складала ся оборона... Я спершу прочитував сі критичні відзиви, аж опісля прочитав саму книжку. Аби затерти перші вражіння, забрав ся я уважно прочитувати, одначе по докладному провіренню перейшов і я до більшости рецензентів. „Висока пісня“ — се історія Лілі, доньки капельмайстра Кіліяна Чепанека. Отець, непосидюча, понура людина, обдовжений утік з дому. Прийшла нужда до полишеної жінки і доньки. Жінка мала все надію, що він поверне, бо того всього, що вона йому давала, не стріне у жадної жєнщини. Адже проти волі родичів і крику загалу повінчала ся з ним. Мусить повернути за для Лілі, а головно задля своєї величньої композиції „Висока пісня“, якої рукопис полишив ся дома. Але він не вертає... Нужда заглядає по всіх закутинах. Лілі ходить до висшої жіночої школи, де їй вподобав ся сухітник учитель історії штуки Мельцер. Мати винаймає більше помешканне для учеників, але нема за що прибрати його. Розпука довидить її до божевіля. В приступі зранила сцизориком доньку. Матір віддають до заведення божевільних, а Лілі дістає місце в бібліотеці. Наставниця побиває її за читанє книжок, бо книжки звели її доньки на роздорожа. Ідеал доньок наставниці: „Мусить він (чоловік) бути старим, багатим і дурним... Треба їм (мущинам) дати грішити та з сього гріха укрутити мотуз, тоді аж будемо певними їх“. Приходили зблязовані паничі, офіцери, залицяли ся до Лілі, а один навіть прицав їй до вподоби. Він у будучности заважить багато на житєвому шляху Лілі. Раз увіходить сам полковник і робить їй закиди за кокетованне з „молодими людьми“. Говорив їй про якусь опіку. Невдовзі дістала лист, у якому він запрошує її до себе на „прелегентку і секретарку“. Дала відмовну відповідь. Дістала від його святовечірній дарунок, одначе не прийняла. Перед новим роком дістала лист: „Коли вам ваша будучність лежить на серці, відвідайте мене завтра у вечірніх годинах“. Відвідала його. Тут почула слова: „Чи схочете стати моєю дружиною?“ Вкоротці подружилася з полковником, що вже мав багато любовних зносин з ріжними жен-

щинами... По шлюбі подорожувала по різних містах. Коли проходив біля них який молодий мущина, почувала пристрасну дрож у своєму тілі... Щось шепотіло їй у нутрі: „Для сього ти більш придалійша, ніж для старого, з яким ідеш“. Тоді находив на неї сум. Очима спроневіривала ся. Се була „містична сполука душ“. Полковник був дуже заздрий. Се, що мущини звертали пильну увагу на неї, а вона їм приглядала ся крадькома, лютило його безмежно. Раптом перериває подорож і заявляє, що задля нахабности мущин завезе її у свої добра під опіку панни Швертфегер. Але тут найшов ся пан Прель, що полишивши офіцерську службу прийшов сюди „учити ся господарства“. Се самий той панок, що підлабузнював ся та заявляв Лілі, що не має морального стриму: „Я славний як чоловік без ніякого етичного опертя“. Лілі проневірюєть ся чоловікови й піддаєть ся Прельови. На се має вона таке оправданне перед собою: „Роблю, що міні приналежне, беру в посіданне, що міні признала доля, та що затримував міні старий чоловік“. До того надієть ся, що своїм коханням поправить і виховає любка на порядного чоловіка. Коротко тривали любовні зносини. Лілі вельми розгнівала ся, коли дізнала ся, що коханець ходить до каварок. Не зважаючи на наслідки, прийшла до його комнати сварити ся... Вкоротці входить Швертфегер і заявляє, що полковник звелів до трьох годин забрати ся Лілі з дому.

Вибрала ся до Берліна, а коханець поплив до Америки, де став кельнером. Тепер сходила вона зі ступня на ступінь, переходила від мущини до мущини. На припорученне Преля стала постійною метресою Ріхарда Деніка, багатого фабриканта цинкових відливанок. Він окружив її великими вигодами, гарним помешканнем, обслугою. Правда, вона за се відплачувала ся залицаннями до иньших мущин. Згадаємо ще, що сей пан Денік опроваджував її по Variété - театрах, де відбували ся не дуже величні гулянки, п'яничення, співи; товаришували з нею жєнщини, що кермували ся отсами сентенціями: „Чистота — на се свищемо... Коли більшому числу мущин піддаєшь ся, тоді в більше душ увіходивш... Пригоди мушу мати, образи мушу мати...“ Піднесемо ще два моменти з її життя: Мати Деніка випросила її зі своєї хати, а вона в шімсту за се влетіла до розпусного маляра Келермана, зсунула швидко з себе ношу та стала гола як модель. Маляр малював, але не довго, не видержав і кинув ся пристрасно до Лілі. Вона піддала ся йому... Стрінула раз якогось мущину дра Реншмідта і знесла її охота до його: не видержала і кинула ся йому в обійми.

Кінець кінцем пошарпану композицію „Високої пісні“, сю найвеличнійшу спадщину по батьку, яка має бути символом найкрасших поворушень її серця, найідеальнійших прямовань за час педовгого життя, видає у воду, а сама виходить заміж за фабриканта Деніка.

Найважнішою хибою сеї повісти, по моїй думці, є се, що розвиток подій не йде в парі з заложенням, з якого виходить автор. „Висока пісня“, тоб-то величність, високі тони жіночої душі в Лілі тут ні при чому. „Треба звертати очі на щось високе, ідеальне“, говорить вона до свого любка Преля, одначе висше зазначені чинники противорічать усьому її поведенню. В Лілі немає нічого високого, лише горяча кров, розбурхані пристрасти; вони кермують її житєм, вони стали її долею. Її ідеальна любов дуже змінчива: раз бігає за студентом, раз за зблизованим Прелем, потім за якимсь др. Реншмідтом, то знову за Конрадом, молодим ученим, а до того не погорджає реальним, прозовим хлібом пана полковника і фабриканта Денїка. Жінчина з високими ідеалами не буде так легко, так швидко робити ріжних поз у адамовому строї, як се робить Лілі в перших пошлюбних ночах; згадаймо далі сцену в розпусного маляря та нічні гулянки... По мойому, або треба було подати таку саму психологію розпусної повії, без ніяких невмісних ідеальних домішок — таким, прикладом, епізодичним образом у повісти є Юля — або повільний, неминучий упадок невинної жінчини, її борню з обставинами оточення. А так ані одно, ані друге, тільки якась суперечна сумішка. „Коли прочитуєш вступні частини сього романа, каже Ернст Гайльборн, завважуєш, що молода героїня, ще заки діткнув ся її мушина, вже аж до костей зопсута. Зудерман хоче дати невинність, а замість того подає пожаданку (Lüsternheit). Вповні консеквентно запродується скоро героїня старому чоловікови. Що полишаєть ся ще чинити? Так отже про розвиток уже з початку не може бути бесіди. Ся дівчина не посідала ніколи „високої пісні“. Все що ворупить ся в неї — се погань“. ¹⁾ У сій повісти стрічаємо багато неімовірностей, от хочби напрасний переход матери Лілі до божевіля; автор полишає її в тіни; ми мусимо догадувати ся, що нужда, біднота і полишення чоловіком доправили її до сього страшного стану. Неясною й не конче умотивованою видаєть ся женитьба полковника з Лілею. Veni, vidi, vici.. Адже сей пан барон пропустив через свої обійми багато-багато жінок. Не зазначено, в чому лежав надмірний вплив Лілі на його. Усе тут робить ся раптово, пильно, хоча за сим не промовляють ніякі потреби. Візьмім далі відносини Лілі і Денїка. Фабрикант виявляє велику заздрість. Дізнаєть ся про всі спроневірювання метреси, а, все таки стараєть ся як найпильніше затримати її у себе, раз навіть насильно відтягає її з перед дверий любка... Зрештою се тема не нова. Досить нагадати річи: „Зі ступня на ступінь“, „Ренате Фухс“, „Панї Боварі“, „Дневник погубленої“. Треба й се признати, що автор поклав багато праці, виявив незвичайну

¹⁾ Das literarische Echo 15 März 1909. Heft 12.

обсервацию в мальованню отруження; иноді добачуемо метку вмість заглядати в душу поодиноких героїв, одначе цілість не подає нам суцільного образу. Що до техніки та будови свого твору йде Зудерман утертим шляхом авантурних романів.

Визначний лірик, добрий новеліст Детлев Лілленкрон написав „Жите і брехня, біографічний роман“. Прикмети ліричні і новелістичний моменталізм відбили ся міцно на сій повісти, значить, що вона не має ціх, які властиві кожній повісти. На неї складають ся автобіографічні риси, виривки з воєнних записок, вірші, міркування про літературу, про Бога, фаталізм, світ і людей. Не видко тут психологічно умотивованого розвитку подій; будова не суцільна; поодинокі частини сеї будови слабко спаєні та засилені. „Жите і брехня“, тоб-то дійсність і фантазія, „Dichtung und Wahrheit“ Гете, не приладнані, не прикросні відповідно до себе. Переживання і видумки не стоять з собою в тіснім звязку; поодинокі епізоди, образки з життя майстерно схоплені й зображені. Автор вельми швидко реферує все, не поглибляє даної ситуації, не бачимо цілого чоловіка, лише деякі місця й частини; маємо вражінне зверхньої схеми, а нутро понайбільше закрите.

На початку повісти автор кількома рисами подає нам влучну характеристику старого генерала Форбріггена, що перший раз на обливання свого генеральства підпив собі. Рітмайстер і майор відпроваджували його до дому і по дорозі йшла розмова про звізди, головно про одну звізду „Альдебарана“. „Ся там, червона звізда, говорить генерал, була звіздою мого життя від дитинства“. Дома ждала жінка нетерпливо чоловіка, ніколи не трапляло ся, щоб він забарив ся так довго. Зараз трівожно запитала ся, чи не стрінуло його що лихого. Генерал замість відповіді поцілував її, відтак потягнув її до вікна і показав свою звізду. Тепер згадували своє щасливе пожитє. Сього самого року у вересневій ночі вродив ся генералови син. Усі зчудували ся, а дехто й сміяв ся. „Глибоко чорні очі“ перестрашили родичів, бо не пригадували собі, щоб хто в родині мав такі очі, а до того зараз при народинах мав синок заговорити до червоної звізди: „Чом полишаєте мене? Я прийду знову“. „Ну, тепер справді треба бути ошадним“, заявив генерал. Жінка подала звістку про народини сина багатому крєвнякови графови Еневольдови Форбріггенови у Гольштайні, що проживав на замку Тангбітель біля Гамбурга. Граф переслав зараз для новороженця двадцять тисяч таларів, потім записав йому величезне ціле своє майно, замки, добра в ріжних краях і міські доми. За се має він носити імя Кай і ходити до гімназії. Врадунані родичі волили волю графа. Генерал журился, чи буде з слабкого Кая добрий жовнір? Мати виховувала його в острій побожности. На девятому році умер Каєви отець. По смерти генерала

перепроварила ся мати з сином до Кілю до помешканя графа Еневальда. Кай ходив до школи і вчив ся добре, лише математика не дописувала. Робив ріжні псоти. Переночував раз у заїзжих штукарів, де йому подобала ся дівчинка Граціоза. В шіснаціятім році залюбив ся в чотирнадцятьлітній Вільгельміні Венделїні, але родичі розвіяли сю любов... Тут мав приятелїв Геннінга Смальстеде і Кляуса Кліндера; вони полишили ся вірними товаришами ціле його жите. Гімназію кінчив у Магдебургу. В девятнадцятому році вступив до війська в Майнцу. Проспав ніч з гарною селянською дівчиною. Пробував у военній школі. Тут робив ріжні псоти. Зазнав великого одушевлення, коли побачив цісаря в Берліні. Військове жите проходило весело: танці, балі, любовні історії, карти, довги, які сплачував граф Еневольд; участь у війні проти Австрії, военні записки, далі участь у французько-німецькій війні і записки з неї. Полишає військову службу і їде з матірю до Остенди для покріплення здоровля. Тут вичитали в часописях, що графа Еневольда замордували Цигани. Тепер став Кай власником великого майна.

Сї частини повісти з зазначеними подіями найінтереснійші. Дитячий вік, шкільні часи, студентська любов, військова служба зі своїми пригодами, все те змальовано живо, плястично, з справдешнім артизмом, а дальші образки не дорівнюють першим. Перші носять на собі признаки безпосереднього переживання; другі знову — се видумки — *Lüge, Dichtung* — належно не виношені й льогічно, причиново не розважені. Повно неімовірних подій. Візьмім хочби се: два з між Циган, що вбили графа Еневольда, запросили Кая на означене місце, — сей невважаючи на остороги йде; там просять його простити їм сю страшну провину і влекшити їх сумління. Одного разу знову на дорозі напали на Кая опришки і були б його забили, коли-б не зявили ся сї два Цигани і не вратували його. Яким робом вони тут найшли ся — Бог святий знає. Занадто романтично виглядає утеча чужої жінки з Каєм і її напрасна смерть на його руках. Далі що тикаєть ся філософічних мірковань і літературних поглядів, то раз маємо вражінне, що се філософує Кай; прислухуємо ся далі уважнійше, а то автор говорить від себе. „Кай має бути, як зазначає один критик, характером для себе, чоловіком власної долі; з другого боку знову являєть ся він носителем розважань і віровань Лілієнкрона, і то так безусловно, що вдруге поет закінчує висновки у власному імени, які розпочав у імени Кая. Вузол між творцем і сотворіннем не прорізаний; над пережитим і видуманим немає висшої артистичної одности. Так отже ся книжка у своїому роздвоєнні викликає й роздвоєні почування“.

Коли Кай став господарем так великого майна, не запроваджував ніяких змін, тільки поїдвисшував платню зарядчикам і припоручив

з початку виплачувати всім тим, що звертали ся за підмогою до нього. Зарядчики сміяли ся нишком, бо се виносило великі тисячі на один день, але не противили ся. Пізнійше залишив се. Вибрав ся в подорож через Берлін, Мюнхен, Верону, Рим, Неаполь до Палермо. Тут познайомив ся з генералом від кавалерії графом Маутерсдорфом і його ріднею. Сімнадцятьлітня донька Фільомена вподобала ся йому дуже. Відбули ся заручини. Невдовзі сполошив ся кінь під Фільоменою, впала і померла. Кай відчув дуже сю страту. Від тепер більше попадав у меланхолію, яка й перед тим періодично находила на його. Вкоротці померла мати. Сім літ опісля оженив ся і жив з жінкою щасливо. Одначе меланхолія збільшала ся. Поволи стали йому тягарем товариство, концерт і театр. „З літами робило ся йому самотнійше і самотнійше. Самітним чоловіком полишив ся ціле жите... Його вказівкою були цісар, держава і вітчизна“. Самота, задума, меланхолія зробили його поетом, одначе літературні зайнятя не успокоювали його; перед ним ставали привиди, відобрали йому розум, червона зізда покликала його до себе...

Найкращою книжкою з минулого року зістали ся „Казки життя“ (Märchen des Lebens) Петра Альтенберґа, якому 9 марта с. р. минуло пятьдесят літ. „Казки життя“ — се збірник психологічних нарисів. Є тут девятьдесят і шість коротесеньких оповідань на найріжнороднійші теми. До сеї книжки подає на кінці автор свої уваги, якими як найліпше та найвлучнійше характеризує метод своєї літературної діяльності. Альтенберґ виходить з сього, що прозаїст може і повинен користувати ся сим методом, якого вживають справдешні поети: лірики, епіки, сатирики, гумористи. Поети „беруть свої замітні річи з даної події, прислухують ся романтиці життя. Так одже і ми всі иньші можемо стати поетами, коли лише завдамо собі належного труду, аби нам не пройшли жадні перли, які вимітує на наш беріг багато-змістне жите. В твердому, суворому, холодному житю глядай казкових річий, романтики дня і години... Все замітне, коли належно відчуваєть ся. Кожда місцева подія дневника може тобі відчинити глибини життя, все трагічне і смішне, як траґедії Шекспіра. Се кривда проти життя, яке провадимо ми всі, полишати поезії тільки серцям поетів, коли ми всі спроможні зачерпати поезії з нашого звичайного життя дня“. Відповідно до сього ловить Альтенберґ „замітні“ житєві моменти, які подають йому вулиці, готелі, каварні, судові залі, вистави, купелеві заведення, часописні новинки і т. д.; всьому тому належно і швидко спочуває та підносить до вершин артизму. „Він не буде, говорить уповні справедливо Карль Альбрехт, творити великого твору, поволи komponувати і будувати, не буде ніколи кувати, звязувати й розвязувати ниток якоїсь акції, не сотворить ніколи в своїй уяві постатий і подій. Бо він не несе, як иньші артисти,

якоїсь частини життя і якогось кусника з собою до дому, не вириває цього кусника з життя, аби його в себе обробити, змінити та вложити тут ціле своє я. Він бачить жите як одну страшну і величну драму, що просувається перед ним, і не має часу дещо залишити, замикаючи ся сам зі собою і своїм твором. Ся драма до тої міри потрясла ним, привязала й ошоломила, що ані на хвилину не рушаєть ся з місця. Йому відслонюєть ся глибина світа в словах, що висказують прохожі, в усміху і зблідненню дівчини. Йому відчиняють ся чорні пропасти трагіки в зітхненню ошуканого молодця, в погляді, який кидає старійша жінка на цвітучу. Він говорить: „Золотожовтий, чудний, хінський чай“ і відчуває безмежні далечини, безмежні простори країни, безмежні можливости бутя. Стає побожним і зайнятим перед рожевим, здоровим тілом дитини, тремтить перед ясними, незаблуканими очима тринацятьлітки, як перед чимось божеським. Се його внутрішня потреба тихо на місці сидіти і глядіти, та глядячи, одушевляти ся життям або журити ся. Се теж його внутрішня потреба, що він тоді звертає до життя сі короткі листи“. ¹⁾ Такі „короткі листи“, звернені до житєвих відносин сі „Казки життя“. Се понайбільше коротосенькі психольогічні нариси, овіяні иноді ліричними аба іронічними рефлексіями. По мойому осудови, найкрасшими, найбільш викінченими являють ся сі нариси, де немає таких рефлексій або в дуже малій дозі. Деякі річи — се справдешні перлини артизму. Потрясають незвичайно еством читача і ворущать у його душі велике богатство настроїв та ріжних почувань. Не вказуємо, котрі найліпші річи, полишаємо се смакови читачів. Є в чім вибирати...

Про п'ятиактову віршовану драму „Tantris der Narg“ молодого письменника Ернста Гардта (родж. 1876 р.) розвела ся в літературній критиці доволі широка дискусія. Яка сьому причина? Прецінь штука має великі хиби. І ми теж не поминули сеї драми в нашому огляді. Причина в тому, що кождий, хто стане читати її або хто буде глядіти на виведені події, відразу відчує силу талану. Тут розлите таке богацтво поезії, ліричних красот, така мельодийна музикальна роскіш слова, що швидко ошоломлює, опянює читача, ми геть забуваємо про неможливости й неправдоподібности. Треба й се сказати, що форма, стиль, усі нюанси драматичного ліризму і патосу запозичені, а радше взоровані та вишколені на писаннях Гофмансталя. Але ся форма, сей стиль уповні достроюють ся та приладнюють ся до драматичного формовання постатий і характерів, до часу, місця і представленої ситуації.

Тема драми — трагізм любовної вірности, побудований на французькому переказі про Трістана й Ізольду. Король Марке з Кур-

¹⁾ Die neue Rundschau XX, 3.

валю прогнав раз на все свого сестрінка Трістана, бо донесено йому, що Трістан і королева Ізольда люблять ся. Коли-б повернув коли, то обоїх мала стрінуги смерть. „Наші імена з кровю стоять під сею умовою.“ „Від сього дня наплакали ся ви, королево, дуже багато“. Ізольда сумувала, а Трістан подружив ся з „білорукою Ізольдою“, донькою короля Арунду. Одначе не знайшов заспокоєння в тому подружю, все ту жив за „ясноволосою Ізольдою“. По десятиох літах вертає перебраний і змінений до першої любки. Пізнали його і звістили короля про його поворот. Розгніваний король приказує видати королеву на знущанне і знасилуванне прокаженим. В хвилі, коли прокажені мають кинути ся на неї, являється Трістан теж як прокажений і кричить: „Геть, ви, пси!“ Прогонює їх і говорить до Ізольди: „Пробудиди ся, золота! Трістан кличе! Ізольдо, говоріть: Любите ще Трістана? Ізольдо, Бог покарав його, душа його веть ся в судорогах перед тобою...“ Одначе вона не пізнає любка. Трістан убиває князя Деноваліна, інтриганта, відтруненого Ізольдою заздрісника, головного виновника їх лиха. Деновалін у конанню пізнав Трістана, що по вбивстві скочив з муру. В тому, що прокажені не знасилували Ізольди та не доторкнули ся її, пізнав король божий присуд, що королева невинна. Вечером приходять Трістан як блазень до королевської комнати, де зібрані король, королева, дворяне і иньші панове. Тантріс (обернене Трістан) своїм шуткованнем, своєю розмовою, умовленими словами з колишнього прощання старається довести до того, аби Ізольда пізнала в сьому шуткарі Трістана. „Я блазень до плачу, а не до сміху“. Хоча дуже поважно говорив, хоча заявляв, що його любка була така красна, як королева, то всі приймали се сміхом, ніхто не пізнав його, навіть його приятель Дінас і Ізольда. Вискази його тільки збентежили і розбурхали Ізольду. Вона, щоб мати певність, чи справді сей блазень Трістан, посилає його на другий день до пса, що „вие кожду ніч, від коли стратив папа“. Пес став так лютим, що ніхто чужий не міг приступити, бо роздер би. Пізнав Трістана і лестив ся втішно коло його, лизав руки і лице. Одначе Трістан відходить у світ, не слухає солодких накликувань Ізольди. „Я вмираю, Трістане! Трістане, Трістане! Гляди, він не повертається. Не любить Бог мене! Я хочу зрошувати тобі твої ноги поцілунками і сльозами!“ Знесилена падає в рамена вірної товаришки Брандени.

В сій драмі, як ми вже зазначували, стільки наївности, неимовірности, що аж чудовати ся треба. Тантріс заявляє виразно, хто він, умовленими знаками відкриває себе, а тут ніхто не хоче вірити. Далі се пізнаванне тягнеть ся трохи за довго, — через два акти — аж на кінці пес розв'язує сю не дуже міцно закриту правду. „Нюх пса, пише Іван Шляйхер, застиджує очи й вуха всіх сих людей. Чи се не ви-

хід, який дуже надавав ся би для комедії? Тяжко при сьому останньому акті не бути саркастичним і говорити про „подвиг псового носа“. А до того се робить вражінне, немов Гардт сим робом зрозумів Ізольду, що вона в своїому довголітньому болю розпуки стратила спосібність пізнати приятеля з перед десять дїт. У повістевій штуці може хто авторови повірить що до сеї журливої диференціяції жіночої душі, на сцені не повірить жаден чоловік. Ся хоче все і все живих людей, жадної символічної забавки тїний“.

Перші три акти гарно побудовані. Коли-б автор був тут закінчив, драма була-б мала иньшу вартість, а так береть ся її як задаток чогось більшого в будуччині.

Не пощастило ся й Гергартови Гауптманови в минулому році з легендарною штукою в чотирьох актах п. т. „Kaiser Karls Geisel“, де виведені любовні нуждації сімдесятьлітнього цїсаря до п'ятнадцятилітньої дївчини. Вона вже була обговорена в Вістнику, тим то полишаємо її, а переходимо до нової штуки автора з сього року п. т. „Грізельда“. Ся драма в девятьох сценах написана на основі оповідання Бокаччія, яке звісне в західньо-європейській літературі з ріжних перерібок. Бокаччіо оповідає, що маркграф Гвалтієрі зі Салюццо оженив ся з Грізельдою, селянською дївчиною, яка його щиро любила і у всьому чинила його волю. Він захотїв поставити на пробу її послух і відданне. Забирає їй діти, заявляє, що дістав дозвіл від папи женити ся з другою; проганяє її з палати; вона вертає до батька (Giannicole); відтак закликає її робити приготування до весїля і порядок у часі весїля. Грізельда все робить з найбільшою покорою і цїлпунктуальнїйшим послухом. Коли маркграф допровадив пробу до найвисшого вершка, тоді розкриває перед нею всю правду, обняв її і поцілував знову як жінку і віддав їй забрані діти. На тому кінчаєть ся оповіданне Бокаччія, яке використав Гауптман у своїй драмі.

Маркграф Ульріх у ноші зарібника приходить на подвірє мужика Гельмбрехта і просить у його доньки Грізельди напити ся води. Але Грізельда не спішить ся. Лають ся як найпоганїйшими словами. Вона виливає йому воду на голову; він бере її насильно і несе до хати. Прносять ся крики. По якомусь часі приходить з ріднею і тут на їх очах насильно обнимає Грізельду і цілує її; вона вириваєть ся, а вкінці робить ся безсилою... Ульріх заявляє, що хоче мати її за жінку. Се знеможєнне Грізельди було згодою. Женять ся і жиють щасливо. Але наближуєть ся хвиля породу у Грізельди. Ульріх робить приготування, аби зараз дитину забрано від матери. „Я не доріс до сих бруталностей життя! Що се? Чому вона родить? Я не хочу жадного сина. Ненавиджу дитину в тїлі матери! Вона моя! Я звелїв потруїти коти, бо вона гла-

дила їх! Невже має прийти чужа ропуха, що буде ссати кров з її грудий?" Проганяє лікаря, не хоче, аби хто влекшував порід. Дитину зараз по народинах забирають. Ульріх скриваєть ся у відокремлене місце і там бабраєть ся у своєму нутрі. Грізельда по трьох тижнях пригадала собі за дитину, а коли ніхто не віддав їй, полишає, двір і йде до батька. Рідня Ульріха завертає її назад. Вона йде змивати двірські сходи себто сю ганьбу, яку нанесено їй, головню як мужичці. Тут на сходах наступає поєднання між Ульрихом і Грізельдою, якій вертають дитину. Зі „мною тепер таке, каже маркграф, немовби я пробудив ся. Скажи міні, як мушу покутувати?" „Мушиш мене, любчику, менше любити“.

По прочитанню сеї драми мали ми вражінне, що Гауптман писав сю драму від нехочу, без належного продумання і поглиблення даного матеріялу, а може й не ставало сили, аби з льогічно переведеного оповідання викувати артистичний твір... Чи автор хотів змалювати любовні звязки та почування між батьками і дітьми, як се зробив Ібзен у „Малому Єйольфі“, чи бажав змалювати примхуватого заздрісника, чи лише в драматичній формі недоладно парафразувати виведені події в Бокатчія — годі зміркувати. З початку бачимо Ульріха як упертого, примхуватого, простакуватого панка, що вже не з одною женщиною мав зносини. „По як багато плотях дряпав ся я, коли тільки розходило ся позбавити яку служницю дівочтва... Коли-б я мав женити ся, то візьму мужицьку дівчину: реальний, справдешній кусок хліба!“ Міцний, здоровий чоловік природи шукає теж крепкої товаришки. І знайшов незвичайно гарну, двадцятьлітню Грізельду, крепку, здорову і простакувату дівчину. Крепко лають ся, дряпають ся, а по шлюбі напрасно змінюють ся. Грізельда говорить так учено, книжково, сентиментально і ніжно, наче родовита принцеса. А Ульріх? У йому зринула раптово така заздрість, яка можлива хиба в хоробливо винїжненого неврастенїка, що пробував далеко від „усяких бруталностей життя“. А щож чинити з плотами, по яких дряпав ся за дівками? З рештою не зазначено в Ульріха горячої, пристрасної, сліпої любови до Грізельди, а тут анї сіло, анї впало, висуваєть ся „брутальна“ заздрість. Як далі погодити сю любов з сим, що в так критичній хвилі для жіночого життя, як родини, відмовляє Ульрих любленій особі всякої помочи? Як погодити знову сю хоробливу заздрість, що страхаеть ся, аби навіть при родинах не доторкнув ся хто тіла жінки, з лайкою і вуличними висловами на початку, перед шлюбом? Коли і як з найнизших долин чутя вийшов він на найвисші верхівя пристраси, де свідомість зливаєть ся з несвідомістю, де непритомність сповиває уяву? Завершенем усякої нельогічності і психольогічної невірності та неможливости являєть ся поєднання Ульріха з Грізельдою на сходах. Пробув кілька днів у відокремленому місці і вертає розкаяний

і навернений. Високопристрасна заздрість десь розвіяла ся... знайшов ся й нахил до дитини, якої він не бачив... Що стало ся такого? Адже се „чужа ропуха“. Хто виложив йому наглядно, а може й насильно, хоробливість і ненормальність його пристрасти? Самота? Вона радше могла його пхнути в обійми божевіля... Йому перед породом виказували недорічність його вчинку, він не слухав, а тут раптово перемінюєть ся все на новий лад... Пробуджуєть ся... Стає покірний, нїжний і меланхолійний... Eine fragwürdige Frage... Пояснення немає... А прецінь се поєднання — *raison d'être* цілої драми. „При жадному пункті штуки, справедливо заважає один критик, принаймні від сцени шлюбу, годі вгадати, на якому пункті внутрішнього розвитку ми стоїмо тепер, годі передчути, що тепер могло-б стати ся, а поперед усього, що не сміло-б стати ся. Грізельда, мужичка, потребує трьох тижнів, щоб стати свідомою рабунку дитини. Се може притрапити ся дамі, що потребує для свого розв'язання акушерки, домового лікаря, гінекольога, наркотика, яка невігідного, малого крикунчика підсуває мамці, заки вибереть ся до санаторії. Так здоровій особі, як Грізельда, молоко в грудях не дало-б навіть три дні спокою. Глядає вона свого дитяти? Ні, вона йде до дому. Від чоловіка, що зі своєю враженою пристрастю заховав ся в якомусь дикому місці, чує себе ображеною як мужичка, з якою високоуроджений пан сміє по своїй впадобі поводити ся безмилосерно. Сим робом висуває Гауптман уповні чужий, неслухний мотив. Навіть двірські дами не крутили носиком на мужицьку дівчину, що від дня шлюбу знала так по княжому поводити ся. Грізельди не прогонюють, як сього хоче легенда, вона прогонює себе сама задля ображеного почуття чести і вертає знову сама, аби шурувати сходи замку. Праця не ганьбить, а головно така з символічним підкладом; бо вона хоче змити чисто ступені з ганьби, яку вони їй вчинили і яку вона вчинила собі, як згідно пояснює свій намір. На сих сходах наступає поєднання, тут віддають їй вповні подрібно і незручно до рук дитину, тут приймає вона обійми розкаяного чоловіка, який вже більше не опираєть ся природному призначенню розмноження. Проти природности сього виходу не можна нічого сказати, тільки що не стало ся нічого такого, що змушувало-б льогічно його появу. Сі девять сцен або образів якраз лише образи до драми, а не сама драма“ *). Від якогось часу не слідно в Гауптмана творчої сили, быстрого розгону уяви; бачимо зусилля, які не можуть дати собі ради з сирим матеріалом. Невже автор відслужив своє?

Під кінець мушу ще згадати смерть Чарльза Свинберна, що розпрощав ся з сим світом 10 квітня 1909 р. (родив ся 1837 р.). Свин-

*) Das literarische Echo 1. April 1909. Heft 13.

берн не приймав ніякої служби, але вповні віддав ся літературній діяльності. І зробив чимало для англійської літератури, головню для модерного напрямку, хоч якось належно по заслuzі не доцінювали його... Свинберна вважають за найгеніяльнійшого представника неоклasicизму. З цього періоду його діяльності найліпшим твором була драма, а радше драматична поема „Atalanta in Calydon“ (1865), яка доволі звісна і поза границями Англії. Ся драматична поема має за тему грецький міт про Мелеагра і побудована по взірцям грецьких трагедій.

Богиня Артеміс горить жадобою пімсти. Насилає отже на край Калідону дика. Син короля Еневса і Альтеї Мелеагр устроює лови, на яких Аталянта ранить дика, а Мелеагр добиває його; нагороду віддає Аталянтї. Братя Альтеї задумали взяти собі побідну нагороду, за се Мелеагр убиває їх. Гнів матери не знає границь. Вона нагадала собі, що проговорили Мойри при його народинах: Альтея вихопила тоді з полонїя головню, бо коли-б була догоріла, Мелеагр був-би помер. Тепер кидає сю головню в огонь, а Мелеагр гине.

В старинній ноші подає нам поет преписну, модерну поему, якої чудова, мелодийна лірика зливаєть ся з пластичною епікою в одну цілість, пронизану песимістичними рефлексіями й філософічними ідеями про жите та взагалі про долю світа. Сї самі риси носить і друга поема „Erechtheus“ (1876), де зображено величню, надмірну любов вітчизни. Королева Праксітея офірує для вратовання вітчизни все, що має найдорозшого: чоловіка і доньки, полишаєть-ся сама над дорогими могилами...

Визвольні рухи в західній Європі, як от у Італії за Мацціні й Гарібальді, у Франції по 1870 р. знайшли в Свинберні горячого співця. Пристрасними, огнистими словами величає борців, заступаєть ся за всіми покривдженими і пониженими. Його „Songs before Sunrise“ (Пісні перед сходом сонця), а головню „Super Flumina Babylonis“ (Над ріками Вавилону), „The Eve of Revolution“ (Передвечір революції), „The Watch in the Night“ (Нічна сторожа), „Song of Italy“ (Пісня з Італії) належать до найкрасших перлин усесвітньої лірики. Жар чутя, величність настрою і ідеалів, плястичність і влучність вислову, а до того щирість, простота, невимушеність у ритмі і римі міцно приковують читача до себе та розпалюють його душу, розбурхують уяву. Сї вірші, по мойому, найдорогша і найгарнійша спадщина по Свинберні.

Треба й ще одно піднести з його літературної роботи. Свинберн старав ся придбати для англійської поезії сю майстерну форму, якою пишала ся французька поетична творчість. Познайомив ся з писаннями французького поета з пятацятого столїтя Villon-ом. Villon — се геніяльний прародич пишного пізнїйшого модернізму. Його вірші мають багато грубої змисловости, вуличности, паничення, цинїзму, але таки преписні

цвіти справдешньої лірики закривають хабаз... Тут колиска майстерної форми в модерній поезії з усіма її відмінами, як *triolett*, *rondeau*, *gondel* і ин. Свинберн дещо переклав, а дещо творив під його впливом. Його „*Poems and Ballads*“, писані під виразним впливом французького поета, нарobili страшного шуму і крику, так що накладчик мусів стягнути книжки з розпродажі. Одначе автор не зражував ся; своїми писаннями вказував рідній літературі нові шляхи, нові течії і прямовання; прибирав її в нову одежу; призвичаював псевдоневинні серця глядіти уважнійше на „брутальности життя“. В тому велика його заслуга. Ліричні перлини Свинберна все стрінуть таких, яких ворушитимуть чаром своїх тонів і мелодий...

P. S. Коли друкувала ся статя, звістила преса, що Д. Лілієнкрон помер 22 липня в Альтральстедті на запаленне легких. Про Лілієнкрона подав був у Вістнику, книжка за май 1898 р. д. Іван Франко гарну силветку, де піднесено головні риси його літературної діяльности. Сю оцінку вповні можна прикласти й до пізнійших його писань.

ПЕТРО ТЕНЯНКО.

Я в степу.

Я в степу, меж трав шовкових,
Меж квіток рясних, чудових,
Де вітри легкі гуляють,
Де пташки пісні співають.

Я в степу, де сонце сяє,
Срібло, злото розсипає,
Де веселка барвів грає
І блакить ясну ласкає.

Я в степу святої вроди
Казку слухаю природи,
Пильно слухаю, німію,
І хвилююсь, і радію.

І піду мерщій меж люди,
Рознесу я казку всюди
Про житте розкішне, вільне,
Про житте чудове, спільне...

Вірю: люди по зговору
Прапор викинуть угору,
Зло нікчемнеє поборять,
Казку в дійсність перетворять...

